

دسامه و نکات مهم مطالعات اجتماعی، هشتم

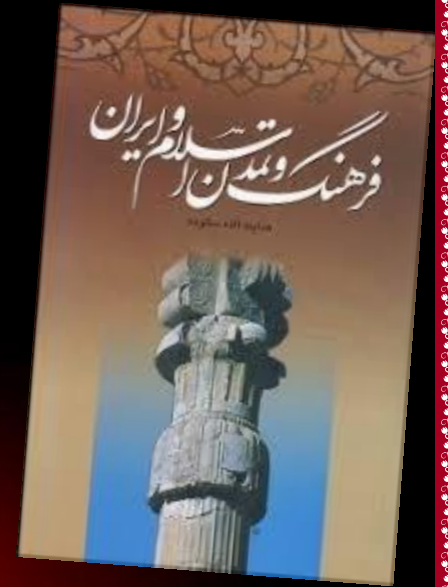
عصر مغول و تیموری (فصل ۸)

پیروزی فرسنگ بر شمشیر (درس ۱۶)

دیر: صفوی

فارس، بهرم

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹

نیاکان ما چگونه بر روی ویرانه ها، شهرهای آباد سواختند؟

بزرگان ایرانی در دربار مغول ها

➤ پس از هجوم مغولان به ایران

- ✚ با به جان خریدن خطرهای زیاد به مغولان نزدیک شدند.
- ✚ آن ها سعی کردند خوی خشن و ویرانگر بیابانگردان مغول را مهار کنند.
- ✚ و هم جنین مانع خونریزی بیشتر شوند.
- ✚ آن ها تلاش کردند مغولان را با فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی آشنا کنند.
- ✚ راه و رسم کشورداری را به آنان بیاموزند.

➤ خواجه نصیر الدین توسی

یکی از برجسته ترین عالمان دینی و فقیه بزرگ شیعی ایرانی بود.

او مشاور هلاکوخان بود و هلاکو خان احترام زیادی برای او قائل بود. او در جریان لشکر کشی های هلاکوخان، تلاش زیادی برای حفظ جان مردم و کاهش قتل و غارت های مغولان کرد.

یکی از کارهای ارزشمند او تشویق هلاکوخان به ساختن رصد خانه مراغه بود. این رصد خانه به همت خواجه، تبدیل به یک مرکز بزرگ علمی و تحقیقاتی شد و

منجمان و دانشمندان زیادی در آن فعالیت می کردند.

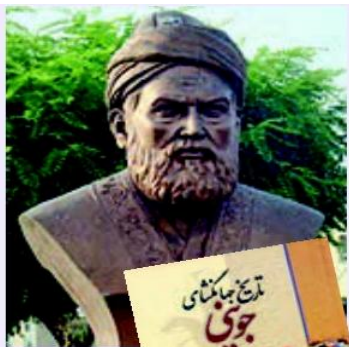
رصد خانه مراغه به وسایل اختر شناسی و کتابخانه بزرگ، مجهز بود.

برادران جوینی

دو برادر به نام‌های عظاملک و شمس‌الدین محمد از خاندان جوینی در دوران مغول‌ها برای اصلاح امور ایران، کوشش بسیار کردند. وقتی هلاکو به قلعه‌های اسماعیلیان حمله کرد، عظاملک جوینی مانع نابودی کتابخانه قلعه الموت شد و وقتی هلاکو حکومت عراق را به او داد، برای عمران و آبادی و بازسازی ویرانی‌ها، تلاش زیادی کرد. شمس‌الدین محمد جوینی هم که وزیر اعظم [هلاکوخان، اباقا و تگودار] بود، کوشش‌های زیادی برای آباد کردن شهرها و حمایت از شاعران و دانشمندان انجام داد.

خواجه نصیرالدین توسی با علوم مختلف آشنایی داشت و در تقویت مذهب شیعه کوشش فراوان کرد. کتاب اخلاق ناصری از جمله آثار معروف این دانشمند بزرگ است. روز پنجم اسفند در تقویم کشور ما به عنوان روز بزرگداشت خواجه نصیر و روز «مهندسی» نام‌گذاری شده است.

➤ خواجه رشید الدین فضل ا... همدانی

یکی از سیاستمداران و دانشمندان نامدار ایرانی دوره مغول

وی خدمات فرهنگی و اجتماعی فراوانی انجام داد.

او به عنوان پزشک وارد دربار ایلخانان شد.

علاقه بسیار به عمران و آبادی و انجام کارهای خیریه داشت.

نمونه بسیار مهم آن ربع رشیدی در تبریز بود.

این بنا شامل موسسات مختلف مانند مسجد، مدرسه، بیمارستان، خانقاه و کتابخانه بود.

خواجه رشید الدین این بنا را که تعداد زیادی از عالمان و پزشکان در آن اشتغال داشتند، وقف کرد.

رشید الدین چندین کتاب در رشته‌های مختلف علمی نوشت

معروف ترین آن‌ها جامع التواریخ رشیدی است.

این وزیر به دستور ایلخانان مغول به قتل رسید.

مسلمان شدن ایلخانان

دین مغولان هنگام هجوم به ایران

✓ آنها دین واحدی نداشتند.

✓ عده ای به آیین گذشتگان خود اعتقاد داشتند.

✓ عده ای مسیحی بودند.

✓ عده ای پیرو آیین بودایی (در هند به وجود آمد ولی امروزه ○ **غازان خان هنگام تلاوت قرآن** بیشتر مردم چین و کره و تایلند و... پیرو این آیین هستند).

در دوره ایلخانان مبلغان بودایی و مسیحی تلاش زیادی برای ترویج و گسترش آیین خود در ایران کردند، اما چندان موفق نبودند.

زیرا؟

مردم ایران اعتقاد محکمی به دین اسلام داشتند.

سرانجام بر اثر کوشش عالمان و وزیران ایرانی، ایلخانان به دین اسلام درآمدند و مسلمان شدند.

توجه ایلخانان به معماری و هنر

پس از چند دهه باتلاش بزرگان و عالمان ایرانی، ایلخانان به

فرهنگ و تمدن ایران علاقه مند شدند و برای عمران و آبادانی تلاش کردند.

غازان خان

وی با تشویق وزیر خود خواجه رشید الدین فضل ...، امور اداری، مالی و قضایی را اصلاح کرد.

غازان خان برای عمران و آبادانی تبریز کوشش بسیار کرد.

او دستور ساخت بنای شنب (گنبد) غازان در تبریز با ۱۲ بنای مهم مانند بیمارستان، مسجد، کاخ، مدرسه، کتابخانه و... را داد.

هم زمان در بسیاری شهرها مسجدی بزرگ ساخته شد و گرمابه ای در کنار آن بنا شد تا هزینه نگهداری مسجد تامین گردد.

سلطان محمد خدابنده (الجایتو)

❖ او جانشین غازان خان بود.

❖ و مانند غازان خان به عمران و آبادی علاقه مند بود.

❖ او با پیشنهاد وزیر خود خواجه رشید الدین فضل ...، پایتخت خود را به سلطانیه منتقل کرد.

❖ و آن شهر را آباد کرد.

❖ اولجایتو در آن شهر آرامگاهی که به گنبد سلطانیه معروف است ساخت

❖ گنبد سلطانیه یکی از شاهکارهای معماری در جهان اسلام به شمار می آید.

✚ ابوسعید (آخرین ایلخان)

- در دوران ابوسعید نیز بناهای متعددی ساخته شد.
- بناهای دوره ابو سعید از نظر عظمت و بلندی گنبدها و ایوان ها کم نظیر است.
- گچ بری و کاشی کاری های این بناها، نشان از ذوق و نبوغ معماران ایرانی در آن زمان دارد.

○ ارگ علیشاه تبریز که توسط خواجه تاج الدین علیشاه وزیر ایلخان اولجایتو و ایلخان ابوسعید بنا شد.

○ مسجد جامع ورامین، بنا شده در زمان ایلخان ابوسعید

فعالیت

۱- به تصویر گنبد سلطانیه، مسجد جامع ورامین و ارگ علیشاه تبریز دقت کنید. شباهت های آنها چیست؟ از کدام فنون معماری و هنرها، به منظور ساختن و زیباسازی آنها استفاده شده است؟

شباهت آن در بلندی ایوان ها و گنبدها و طاق هاست. و برای زیبا سازی از آجرکاری بسیار زیبا و کاشی کاری

استفاده شده است.

علاقه مندی جانشینان تیمور به معماری و هنر

در زمان جانشینان تیمور هنر و ادبیات و معماری رشد چشمگیری یافت.

شاهرخ با پدرش متفاوت بود؟

علت؟ شاهرخ تحت تاثیر فرهنگ و تمدن ایران قرار داشت، او صلح طلب بود و راه پدر را در جنگ و خونریزی ادامه نداد.

- مدارس و کتابخانه های زیادی در هرات ساخته شد.

به سبب توجه او به شعر و ادب و هنر، تعداد زیادی شاعران، هنرمندان و معماران به هرات آمدند.

- شاهرخ هرات را به عنوان پایتخت انتخاب کرد.

پایتخت او به یکی از بزرگ ترین و باشکوه ترین شهرهای ایران تبدیل شد.

گوهرشاد بناهای متعددی در مشهد و هرات ساخت که مسجد گوهرشاد در کنار حرم حضرت امام رضا (ع) یکی از آن هاست.

گوهرشاد همسر شاهرخ از زنان نیکوکار بود، که به عمران و آبادی توجه داشت.

- جویندگان علم از گوشه و کنار ایران به هرات رفتند.

پسران شاهرخ نیز به علم و ادب و هنر علاقه و توجه بسیار داشتند و به پیشرفت زبان و ادب فارسی خدمت بسیار کردند.

مسجد گوهر شاد، مشهد

رصدخانه سمرقند (دوران الغ بیگ) پسر شاهرخ ساخته شد.

در دوره تیموریان ، هنر نگارگری (نقاشی) و خوشنویسی شکوفا شد.
نگارگران و نقاشان آن زمان آثار هنری ارزشمندی از خود به یادگار گذاشتند.

شاهنامه بایسنقری یکی از نفیس ترین نسخه های کهن شاهنامه است
که به سفارش بایسنقر میرزا ، شاهزاده تیموری نگارگری و تذهیب شد.
این شاهنامه از نظر کتاب آرایی و ارزش هنری ، اهمیت فراوانی دارد.

○ نقاشی کاخ خُوزَنَق، اثر کمال‌الدین بهزاد، نقاش مشهور ایرانی در دوران تیموری و صفوی

○ امیرجلال‌الدین چخماق که از جانب شاه‌رخ بر یزد حکومت می‌کرد با همکاری همسر خود قاطمه‌خاتون، مجموعه‌ای از بناهای باشکوه را در آن شهر ساخت. این مجموعه شامل تکیه، میدان، بازار، کاروانسرا، حمام، آب‌انبار، خانقاه* و مسجد است.

فعالیت

۲- ایرانیان نه تنها تحت تاثیر مغولان قرار نگرفتند بلکه توانستند مغولان و جانشینان آنها و همچنین تیموریان را با فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی آشنا کرده و آن‌ها به دین اسلام گرویدند و تحت تاثیر فرهنگ و تمدن ایران اسلامی قرار گرفتند.

۲- چرا عنوان این درس پیروزی فرهنگ بر شمشیر انتخاب شده است؟ توضیح دهید.

۳- کاربرگه شماره (۱۱) بررسی آثار عصر ایلخانی و تیموری را انجام دهید.

۴- چرا کشور ایران با وجود این همه هجوم‌های وحشیانه مغول‌ها و تیموریان پا برجا ماند؟

۴- به دلیل فرهنگ و تمدن غنی و هم‌چنین کوشش بزرگان و دانشمندانی که خود را به مغولان نزدیک کرده و فرمانروایان مغول را با فرهنگ غنی ایرانی - اسلامی آشنا کردند و آن‌ها را تحت تاثیر قرار دادند هم‌چنین با کوشش فراوان سعی کردند شهرهای مختلف ایران را آباد کنند.

کاربرگه شماره ۱۱ آثار عصر ایلخانی و تیموری

هنرمندان و معماران ایرانی در دوران حکومت‌های ایلخانی و تیموریان آثار ارزشمندی در رشته‌های گوناگون، خلق کردند. به آثار زیر خوب دقت کنید و بگویید هر اثر نشانگر کدام هنر و یا معماری است.

سفالگری

شیشه‌گری

تذهیب (کتاب آرایی)

کاشی کاری

فلز کاری

نگارگری (نقاشی)

گچ بری

تعداد فرمک لغت است که می‌توان

پیروزی را قبل از عمل دید

بارج شیشه‌ای متعلق به قرن ۸ ق

ظرف سفالی لعابی و نقش‌دار متعلق به قرن ۸ ق

کاسه برنجی متعلق به قرن ۸ ق که نقره‌کوبی و حکاکی شده است.

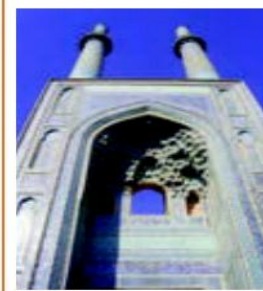

بشقاب سفالی متعلق به قرن ۹ ق، منقش و دارای لعاب فیروزه‌ای براق

(سفالگری، نگارگری) (فلز کاری) (سفالگری) (شیشه‌گری)

محراب مسجد جامع بسطام که با گچ تزئین شده است.

سر در اصلی مسجد جامع یزد که در دوره تیموری ساخته و با کاشی تزئین شده است.

صفحه‌ای از شاهنامه بایسنقری که توسط بایسنقر، شاهزاده هنرمند و هنردوست تیموری به وجود آمد.

صفحه‌ای از نسخه خطی قرآن متعلق به قرن ۹ ق، طلاکوبی شده و با ابرنگ مات، حاشیه‌های آن نقاشی شده است.

(تذهیب (کتاب آرایی)) (نگارگری (نقاشی)) (کاشی کاری) (گچ بری)

صفوی، دبیر مطالعات اجتماعی، فارس، جهرم